

MAGYAR CSOPORTNYELVI DOLGOZATOK

46.

Tóth Kornélia

A SÁRBOGÁRDI DIÁKNYELV SZÓTÁRA

Budapest, 1990.

Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási
Tanszéke valamint az MTA Nyelvtudományi Intézete

TÓTH KORNÉLIA

A sárbogárdi diáknyelv szótára

Budapest, 1990.

M A G Y A R C S O P O R T N Y E L V I D O L G O Z A T O K

Szerkeszti: Hajdú Mihály

ISSN 0209 6986

Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke
valamint az MTA Nyelvtudományi Intézete

BEVEZETÉS

A magyar nyelv nem egységes: jelentős különbségek vannak az egyes nyelvtérületek, ill. a foglalkozások, szakmák, vagy egyébként összetartozó embercsoportok nyelvhasználatában között.

Bachát László: Az ifjúság nyelve /-Norma-átlag-eltérés Szerk. Fülel-Szántó Endre, Pécs 1984. 15./ c. tanulmányában az alábbiakat írja a csoport- és rétegnyelvekről:

"nagyraeszt csak szókészletükben térnek el a köznyelvtől, nyelvtani szerkesztettségük azonban megegyezik az egységes nyelvtípus beszélt és írott változatával, - de nem fejlődésben levő, hanem pusztuló nyelvváltozatok ..."

Én e munkámban egy jellegzetes embercsoport, a diákok nyelvhasználatának gazdagságát mutatom be, s ezzel azt is igazolni kívánom, hogy élő, s állandó megújulásra képes nyelvváltozatról van szó.

A Sárbogárdi Petőfi Sándor Gimnázium tanulói körében végzett felmérés alapján az iskolai élet diáknyelvi szavait, ill. kifejezéseit gyűjtöttem össze.

Nagyrészt ezek alkotják a szótár címszavait, de találhatók közöttük általam már ismert, és a régebbi esetenkénti gyűjtésből származó szavak, ill. kifejezések is.

A gyűjtést a következőképpen végeztem.

Összeállítottam egy - 125 köznyelvi szót tartalmazó - jegyzéket az iskolai élet témaköréből, melyben pl. az alábbi szavak szerepeltek: ballagás, ellenőrző könyv, iskola, kollégium, tanár stb.

Ezt a listát a gimnázium 100 tanulója kapta meg - évfolyamonként 25 diák -, akik a köznyelvi szó mellé odaírták az általuk használt diáknyelvi szavakat, ill. kifejezéseket.

Az anyagot rendszereztem, s 855 címszóból álló szótárt készítettem.

Az egyes szócikkek felépítését egy példán keresztül mutatom be:

ABLAKZSIRÁF fn, ke, r, x 'ellenőrző könyv' vő:
ÁRULKODÓ; ELLENEM ŐRZŐ; IMAKÖNYV; JEGYTÁR; VÉSZ-
HÍRADÓ

A címszó /v. kifejezés/ után a szófaji megjelölés következik, majd a hangnemre utalok az alábbi kategóriák szerint: durva /d/, gunyos /gu/, gúnyos /g/, kedveskedő /ke/, közömbös /kő/, oldott /ol/, tréfás /tr/, túlzó /tú/.

Megjegyzem, hogy számos, a köznyelvben is ismert szó nemcsak eltérő jelentésben, hanem más hangulati árnyalatban használható, pl. a villant ige a köznyelvben semleges hangvételi, ám a diáknyelvben 'jól felel' jelentésben hangulati többletet, oldottságot hordoz. A technokol szó, melyet 'hízelgő diák' jelentésben alkalmaznak, negatív irányba tolja el az eredetileg semleges hangvételt: gunyosnak minősíthető.

A következő jellel a használatbeli gyakoriságra utalok: gyakori /gy/ vagy ritka /r/.

Ezután - a tájszavak rendszerében általánossá vált mód-szeret követve - a diáknyelvi szó vagy kifejezés köznyelvhez való viszonyát vizsgálom a következő szempontok szerint:

1. Valódi diáknyelvi szó vagy kifejezés /x/: a köznyelvben teljesen ismeretlen, csak a diáknyelvben fordul elő, pl. agylilag bokazokni 'buta'.

2. Jelentésbeli diáknyelvi szó vagy kifejezés /+/: a köznyelvben is megtalálható, de a diáknyelvben a köznyelvitől eltérő jelentése van, pl. edzés 'korrepetálás, felzárkóztatás'.

3. Alaki diáknyelvi szó vagy kifejezés /o/: a köznyelvi szónak a szokásostól eltérő hangtani változatai élnek a diáknyelvben, pl. hegyka 'hegyező'.

E kategóriák nem tükröznek kisebb részkülönbségeket, pl. jelentésbelinek vettem már az olyan diáknyelvi szót is, melynek jelentése részben megfelel a köznyelvinek: börtönőr, bizonyít. Ez a típus nagyon gyakori a diáknyelvben, ami azt mutatja: a diáksszavak motiváltsága /megokoltsága/ jelentés szempontjából általában a köznyelven alapul, ennek módosítása, gyakran felnagyítása. Ezáltal lesz a diákokra felügyelő tanárból börtönőr, és mondják a felelőre, hogy bizonyít.

A köznyelvet a legszűkebb értelemben tekintem, és azokat a szavakat, melyek az argóból kezdenek beszivárogni a köznyelvbe, ill. idegen eredetűek, még nem veszem köznyelvi szó-nak, s így módon az 1. kategóriába sorolom, pl. berág 'dühös, mérges lesz', benyal, gazsulál 'hízeleg' szavakat.

Emellett az olyan eseteket, amikor a köznyelvben is használatos az adott szó, de más szófajként, szintén valódi diáknyelvinek vettem, pl. a felemás melléknévként köznyelvi, főnévként diáknyelvi szó. Köznyelvi jelentése: 1. 'aminek hozzá nem illő párja van' 2. 'nem egyértelmű, határozatlan'; diáknyelvi jelentése 'közepes osztályzat'.

Az ilyen részkérdések elemzéséhez a szavak eredetének, a nyelvi átrétegződés folyamatának vizsgálata szolgálhatna alapul.

A csoportosítások után a szó vagy kifejezés jelentését adom meg, ha több jelentése van, azt 1. 2. stb. számokkal jelölöm.

Példamondatot csak ott írok, ahol a jelentés minél árnyaltabb megértéséhez szükséges, pl. beborul 'tanár van a közelben'
"~t! Itt a diri!"

A szócikk végén /vö, jelöléssel/ felsorolom azokat a diáknyelvi szavakat és kifejezéseket, melyeknek ugyanez a jelentése.

Ha egy szócikknek több alaktani változata használatos, akkor csak az első esetben jellemzem részletesen az adott szót vagy kifejezést, a későbbiekben csak az ettől eltérő jellemzőt adom meg, és utalok az előző, azonos jelentésű címszóra. Pl:

FAKT kö 1. FAKÓ

Az igekötős igéknél a szótár minél könnyebb használata érdekében szintén utalásokat vezettem be. Pl:

KÖP 1. BEKÖP

A szótárban használt valamennyi rövidítés jelzését és jelentését a rövidítésjegyzék tartalmazza.

A szótár összeállításának célja elsődlegesen az, hogy gazdag szóanyagot szolgáltatson további vizsgálódásokhoz, munkám sokoldalú továbbfejlesztéséhez.

Kifejtésre vár többek között a diáknyelvi szavak eredetének számbavétele, a diáknyelv viszonya a többi csoport- és rétegnyelvhez /pl. a diáknyelv és az ifjúsági nyelv kategóriák különválasztása jogosságának kérdése/, a szavak stilisztikai vizsgálata.

ADATTÁR

ABLAKZSIRÁF fn, ke, r, x 'ellenőrző könyv' vö: ÁRULKODÓ;
 ELLENEM ŐRZŐ; IMAKÖNYV; JEGYTÁR; VÉSZHÍRADÓ
 ADJA A RIZSÁT kif, ol, gy, x 'bemesél valamit'
 AGYILAG BOKAZOKNI kif, g, r, x 'valakinek nagyon kevés esze
 van, buta' vö: DEBIL; GYOGYIKA; HA A HÜLYESÉG GURULNA,
 HEGYNEK FELFELE IS FÉKEZNÉL; HA OLYAN MAGAS LENNÉL, MINT
 AMILYEN HÜLYE VAGY, ŪLVE NYALNÁD A HOLDAT; HA OLYAN MESZ-
 SZE LAKNÁL, MINT AMILYEN HÜLYE VAGY, SOSE ÉRNÉL HAZA;
 MAJOMKÉPŰ; MAMMUTVERŐ BUNKÓ; NYOMOTT; OLYAN, MINT A FEHÉR
 ELEFÁNT; RITKA, DE NAGY ÁLLAT; OLYAN, MINT A LÉPCSŐHÁZ;
 SÖTÉT ÉS KORLÁTOLT; ŐKÖRFALVI; PISKÓTA; PUPÁK; SEGGFEJ;
 TÖKFEJ; VÍZAGYÚ
 AGYLÁZ fn, tr, gy, x 'felelés előtti izgalom' vö: GÖRCS;
 HIDEGRÁZÁS; IZGI
 AGYTORNA fn, tr, gy, + 'témazáró dolgozat' vö: NAGYDOGA
 AGYTÖMŐ fn, tr, gy, x 'tanulószoza'
 AGYTÖRŐ fn, tr, r, x 'matematikaóra' vö: ÉSZCSISZOLÓ; MATEK
 AGYTRÓSZT fn, gu, gy, + 'kitűnő tanuló' vö: ANYUKA KEDVENCE;
 ÁSZ; DZSÓKER; ÉSZLÉNY; MENŐ FEJ; NAGY FEJ; NAGY MENŐ;
 PROFI; SZUPER; TUDOM OKOS

ÁGYÚ fn, tr, gy, + 'felelésnél, dolgozatírásnál használt tiltott eszköz' vö: CETLI; FEGYVER; FEGYVERZET; KATYUSA; MANKÓ; PUSKA; SALABAKTER; ZSEBÁGYÚ
 A HÉT MÚSORA kif, tr, r, + 'faliújság' vö: CÉGÉR; DÍSZLET; FALIKUTYA; KIRAKAT; PELLENGÉR; PLETYKAROVAT; PORFOGÓ; SULITAPÉTA; SZÉGYENTÁBLA; TACEPAÓ
 AKAD 1. KIAKAD
 AKADJ KI! kif, d, gy, + 'ne figyelj ide!' Sanyi, akadj már ki! Nem látod, hogy fölösleges vagy ?"
 ALJAZÁS fn, gu, r, + 'szemetelés' "Hagyjátok már abba az ~t!
 ÁLL, MINT A PASZOBOR! kif, gu, gy, + 'feleléskor meg sem szólal' vö: BEDUGULT A SZÖVEGLÁDA; BERAGADT A SZÖVEGLÁDA; HALNYELVEN MONDJA; KUKA; KUSSOL; MEG SE MEKKEN; NÉMALEVENTE; SE KÉP, SE HANG; SZOBROZIK; SZTRÁJKOL
 ÁLZSENI fn, g, gy, + 'fontoskodó diák' vö: TESZI MAGÁT; TUDOR
 A MÁSOLÁS IDEJE kif, tr, r, + 'tanórak közötti szünet' vö: CIGISZÜNET; DURUZSOLÓ; HÁLAIDŐ
 ANALFABÉTA fn, g, gy, + 'reménytelenül rossz tanuló' vö: ELMERÁKOS; KÖCSÖG; KUGLI
 ANGYALBŐR fn, gu, gy, + 'egyenruha' vö: DÍSZMAGYAR; FORMASZERKÓ; HAJÓSINASING; MUNDÉR; SZABVÁNYGÖNC; TENGHERÉSZGÚNYA; TENGHERÉSZRUHA; UNIFORMIS; ZEBRAPÓLÓ
 ANYÁCA fn, d, r, o 'tanárnő' vö: MAMUS; TANBANYA; TANNÉNI; TANNŐ; TANNYANYA
 ANYASZOMORÍTÓ fn, tr, r, x 'bizonyítvány' vö: BIZÉ; BIZI; BIZONY HITVÁNY; BIZTATÓ; GARANCIALEVÉL; HÁTBAVEREGETŐ; MÉRGESÍTŐ; OBSIT; PASSZUS; TUDÓSÍTÓ
 ANYÓSNYELV fn, tr, r, x 'hegyező' vö: CERUZAKOPTATÓ; DARÁLÓ; HEGYKA; VERKLI
 ANYUKA KEDVENCE kif, gu, r, + 'kitűnő tanuló' vö: AGYTRÖSZT; ÁSZ; DZSÓKER; ÉSZLÉNY; MENŐ FEJ; NAGY FEJ; NAGY MENŐ; PROFI; SZUFER; TUDOM OKOS
 APÁCAZÁRDA fn, gu, r, + 'leánykollégium'